

prof.dr. C.T.M. Elbers

Op zoek naar de juiste maat

Rede uitgesproken als oratie op 14 oktober 2009 bij de aanvaarding van het ambt van Vrije Universiteit Amsterdam Desmond Tutu hoogleraar op de gebieden Jeugd, Sport en Verzoening, aan de Faculteit der Economische Wetenschappen en Bedrijfskunde van de Vrije Universiteit Amsterdam.

Vrije Universiteit Amsterdam Desmond Tutu Leerstoel op het gebied van Jeugd, Sport en Verzoening

2009

Publicatie: Chris Elbers / Faculteit der Economische Wetenschappen en Bedrijfskunde, Vrije Universiteit Amsterdam

Omslagontwerp: Room for ID's, Nieuwegein, aangepast door SAVUSA

Omslagfoto: © Fotografie VU, Marijn Alders

Coördinatie: SAVUSA

Druk: Huisdrukkerij Vrije Universiteit Amsterdam

© 2009 Chris Elbers / Faculteit Economische Wetenschappen en Bedrijfskunde, Vrije Universiteit Amsterdam. All rights reserved. Save exceptions stated by the law, no part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system of any nature, or transmitted in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording or otherwise, included a complete or partial transcription, without the prior written permission of the copyright holder.

Mijnheer de rector magnificus,
Geachte toehoorders,

Inleiding

In een recent nummer van het blad *Economisch Statistische Berichten* schrijven Bas Jacobs en Ruud de Mooij een artikel met de titel “De marginale kosten van publieke fondsen zijn gelijk aan één”. Niet één in de betekenis van ergens tussen 0,9 en 1,1, maar precies één. Een verbluffend resultaat, want een dergelijke mate van precisie is ongekend bij economisch onderzoek. Uit het artikel in ESB blijkt dat Jacobs en De Mooij een typische economen-redenering gebruiken. Het is het soort theoretiseren waartegen ik me in deze rede wil afzetten en daarom zal ik hun redenering in enig detail proberen over te brengen. Voor wie het niet kan volgen volgt straks een eenvoudiger voorbeeld.

De meeste economen die zich met openbare financiën bezighouden zijn van mening dat de marginale kosten van publieke fondsen groter zijn dan één, wat wil zeggen dat 1 Euro overheidsuitgaven méér kost dan 1 Euro: dus bijvoorbeeld € 1,13. De reden is dat overheidsuitgaven uiteindelijk betaald worden uit belastingopbrengsten en dat belastingheffing de economie als het ware een beetje uit het lood trekt. Hierdoor blijft het nationaal inkomen achter bij wat mogelijk is en die schade, dat verlies, wordt op conto van de overheidsuitgaven geschreven. Het is daarom gebruikelijk in kosten-baten analyses, waar de kosten en baten van overheidsactiviteiten tegen elkaar worden afgewogen, de kosten wat hoger in te schatten ter compensatie van de economische schade van belastingheffing.

Jacobs en De Mooij verzetten zich tegen dit gebruik. Ze merken op dat belastingheffing niet alleen economische schade aanricht, maar ook een instrument is van inkomensherverdeling in de vorm van beknotting van hoge inkomens, bijstand, huursubsidie, aow, etcetera. Volgens veel economen leidt zo'n herverdeling tot een verhoging van welvaart, omdat mensen een afkeer lijken te hebben van te grote inkomensongelijkheid, of omdat te grote inkomensongelijkheid zelf een efficiënt functioneren van de economie in de weg staat. Dus, zeggen Jacobs en De Mooij, moet je de kosten van publieke fondsen niet alleen ophogen vanwege schadelijke

belastingheffing, maar ook verlagen vanwege de gunstige werking op de inkomensverdeling. Een interessant idee, hoewel het me niet direct duidelijk is wat het *niveau* van belastingheffing met *verdeling* van inkomen te maken heeft. Ik zou ook willen weten hoe je de welvaartswinst van een betere inkomensverdeling zou moeten schatten. Maar volgens Jacobs en De Mooij hoeven we die helemaal niet te schatten. De belastingen en de daarmee gepaard gaande inkomensherverdeling worden immers door onze politici vastgesteld. Zij maken de afweging tussen de schade door belastingheffing aan de ene kant en de welvaartswinst door inkomensherverdeling aan de andere kant. De schade door belastingheffing is als het ware de prijs van een betere inkomensverdeling. En nu komt er een typische economenredenering. Belastingenschade en herverdelingsopbrengst moeten precies aan elkaar gelijk zijn: als de schade groter was dan de opbrengst zouden politici voor minder belastingheffing kiezen, en als de opbrengst door herverdeling van inkomens groter zou zijn dan de schade door belastingen zouden ze kiezen voor hogere welvaart door meer belastingen. De ophoging van de kosten van publieke fondsen door de economische schade van belastingen moet dus worden verminderd met precies hetzelfde bedrag en de conclusie moet dan ook zijn dat een euro aan overheidsuitgaven ook precies een euro kost. Jacobs en De Mooij voegen ten overvloede nog een *ad hominem* argument toe aan hun redenering. Ik kan hen het beste rechtstreeks citeren:

Als het democratische proces tot een uitkomst leidt die een adequate weerspiegeling is van maatschappelijke voorkeuren, dan ... [zijn de marginale kosten van publieke fondsen] gelijk aan één. Voor de beleidseconomen is er geen andere weg te gaan dan dit veronderstellen. Anders verraden zij daarmee hun eigen politieke voorkeur voor herverdeling.

Ik kan het niet met Jacobs en De Mooij eens zijn. Ik weet dat het moeilijk is om de *efficiency* kosten van belastingheffing te schatten, maar ik zie wel voor me hoe dat ongeveer zou moeten, gebruik makend van economische modellen. De welvaartswinst door inkomensherverdeling schatten lijkt me nog heel wat lastiger. Niet alleen voor economen, maar zeker ook voor politici. Zij hebben daarvoor geen apart instinct. Het lijkt me niet onmogelijk om de welvaartswinst door herverdeling met belastingen te schatten, maar het zal veel onderzoek vergen. Onderzoek dat niet kan worden vervangen door een slimme redenering.

De economische wetenschap zit vol van analyses à la Jacobs en De Mooij. De econoom Willem Buijter heeft zulke verhalen eens laatdunkend 'de

economie van Dr Pangloss genoemd¹, naar de figuur uit Voltaires roman *Candide*, die probeerde te bewijzen dat onze wereld de beste van alle mogelijke werelden is ondanks een voortdurende reeks tegenslagen. Hier is een denkbeeldig voorbeeld dat misschien gemakkelijker te volgen is dan het voorbeeld over belastingheffing. Een vader loopt met zijn dochter over straat. Plotseling rent de dochter enthousiast naar een briefje van twintig euro dat op straat ligt. Nu zou het verhaal verder kunnen gaan over de morele vraag waarom het kind de vondst wel of niet naar het politiebureau zou moeten brengen, maar in dit geval is de vader econoom. Hij houdt zijn dochter tegen voordat ze het briefje heeft opgeraapt en spreekt haar vermanend toe: “Er lopen hier zoveel mensen; als dit een echt briefje van twintig was dan was het allang door iemand anders opgeraapt”.² U ziet hopelijk de gelijkenis met het vorige verhaal. Ook hier een slimme redenering die meten overbodig wil maken. “Meten is weten”, zeggen de ingenieurs, maar sommige economen lijken te vinden dat meten, vergeleken met een briljante redenering, maar een povere methode van onderzoek is. Nu, ik schaar me met overtuiging aan de kant van de ingenieurs en ik zou willen beweren dat meten *vooral* belangrijk is wanneer een conclusie gebaseerd is op een meer of minder ingewikkelde redenering. Ik zeg daarmee niets dat niet door anderen al veel beter gezegd is.³ De vader/econoom zou het briefje van twintig euro niet moeten aangrijpen om zijn dochter te leren minder naïef te zijn over voordeeltjes waarmee het leven komt aanzetten (*no such thing as a free lunch*, nietwaar?), maar om zijn voorspelling over de echtheid van het briefje te checken door rechtstreekse waarneming. Dan had zijn dochtertje alvast wat geleerd over het formuleren en toetsen van hypothesen. Hetzelfde geldt voor de redenering van Jacobs en De Mooij: interessant verhaal, maar werk het uit in een toetsbare hypothese.

Numbers

Genoeg kritiek op echte en denkbeeldige economen: het wordt tijd om te zeggen welk soort economisch onderzoek ik daar zelf tegenover zet. Toen de houders van de Desmond Tutu leerstoelen op 4 december j.l. voor het eerst aan den volke vertoond werden, was er een filmpje te zien waarin men

¹ Buitter (1980).

² Zie Olson (1996).

³ Zie Popper (1959).

mij, gevraagd naar mijn bijdrage aan verzoening, kon zien antwoorden: “*Numbers*”. Hetgeen enige hilariteit in de zaal veroorzaakte. Toch wil ik vasthouden aan dit antwoord. Economie heeft genoeg grote theoretici die het waard zijn om grondig te bestuderen, maar wat mij betreft maken theorieën of theoretische concepten een sprong vooruit in relevantie wanneer ze kunnen worden toegepast in kwantitatief empirisch onderzoek. Hierdoor wordt duidelijk welke ideeën er in de praktijk toe doen en kan begonnen worden met het gericht verzamelen van gegevens om daar meer over te weten te komen. De titel van deze oratie verwijst daarnaar: op zoek naar de juiste maat. Dat wil zeggen een geschikte kwantitatieve uitdrukking van theorieën en concepten. Ik zal nu een aantal voorbeelden geven van onderzoek dat “op zoek is naar de juiste maat”, deels onderzoek waar ikzelf actief bij betrokken ben.

Als eerste wil ik het over armoede hebben, een onderwerp dat door de eeuwen heen veel economen en niet-economen heeft beziggehouden. Het onderzoek naar armoede is in een stroomversnelling gekomen door gericht onderzoek naar levensomstandigheden van gezinnen in ontwikkelingslanden en dan vooral door de enquêtes die bekend staan als Living Standards Surveys of kortweg LSMS.⁴ Met gegevens uit deze enquêtes is het mogelijk een redelijk betrouwbaar beeld te krijgen van de consumptie van individuele gezinnen in ontwikkelingslanden, althans van een steekproef van gezinnen. In bijna alle gevallen wordt armoede vervolgens gedefinieerd door de consumptie te vergelijken met een zogenaamde armoedegrens: gezinnen waarvan de waarde van de consumptie per gezinslid onder de armoedegrens ligt worden geclassificeerd als arm; en gezinnen met een hogere consumptie als niet arm.

Ik wil hier niet ingaan op de vele bezwaren die tegen deze definitie van armoede bestaan en kunnen worden gemaakt, hoe interessant en belangrijk die discussie ook is.

Een voorbeeld van een armoedegrens is de bekende één-dollar-per-dag grens. Dit is de armoedegrens die gehanteerd wordt in de landen met het laagste nationaal inkomen per hoofd van de bevolking. Het is ook de armoedegrens die gebruikt wordt in internationale vergelijkingen van armoede en bij millennium ontwikkelingsdoelstelling 1, waarin landen

⁴ Chandler et al. (1980).

beloven het percentage mensen onder de 1-dollar grens tussen 1990 en 2015 te halveren.

Het is instructief om eens stil te staan bij een aantal theoretische en praktische obstakels die overwonnen moeten worden voordat antwoord gegeven kan worden op de schijnbaar eenvoudige vraag “Welk percentage van de bevolking leeft onder de armoedegrens?”.⁵ Allereerst het idee van een armoedegrens. Men zou hier kunnen denken aan de waarde van een basispakket consumptiegoederen en -diensten (voedsel, kleren, woonlasten), maar bij de analyse van welvaart - en je zou armoede als een soort negatieve welvaart kunnen beschouwen - zien economen consumptie niet als doel maar als middel: namelijk als middel om te bereiken wat zij ‘nut’ noemen. Je zou de armoedegrens volgens die benadering dus moeten definiëren in termen van ‘nut’. Wie een lager nut bereikt dan die nut-ondergrens wordt dan als arm beschouwd. Verschillende consumptiepakketten kunnen hetzelfde nut opleveren en je zou dus liever niet het pakket zelf vast willen leggen bij de definitie van armoede.

De empirische econoom die op zoek is naar de juiste maat - voor armoede in dit geval - is nu al een deel van zijn theoretische vakbroeders kwijtgeraakt. Een nut-minimum definiëren betekent namelijk dat we het nut van verschillende personen gaan vergelijken en dat wordt door puristen afgewezen. Maar ook als je geen principieel probleem hebt met (in het jargon van economen) interpersonele nutsvergelijking, kan een op nutsvergelijking gebaseerde aanpak in de praktijk tot problemen leiden. Bijvoorbeeld: waarom zou een consumptiepakket bij de ene persoon hetzelfde nut opleveren als bij een andere persoon? Een bril is voor een slechtziende nuttiger dan voor iemand die goed kan zien. Nog een voorbeeld: een gezin dat dichtbij een gezondheidscentrum woont, is beter af dan een gezin met dezelfde consumptie, dat ver verwijderd is van zo’n centrum. De empirische armoede-onderzoeker zal dus minstens rekening willen houden met een aantal omstandigheden en moet daarover keuzes maken. Wereldbank-econoom Martin Ravallion noemt dit het ‘identificatieprobleem’ van armoede. Een perfecte oplossing voor dit probleem bestaat niet, maar Ravallion neemt ook geen genoegen met een of andere praktische vuistregel. Hij heeft zich als geen ander beziggehouden met de vraag in hoeverre de in de praktijk gemaakte keuzes gerechtvaardigd zijn vanuit theoretisch oogpunt. Als het gaat om de zoektocht naar de juiste maat kan

⁵ Ravallion (1992).

zijn werk als model dienen. Op dit ogenblik wordt in Zuid-Afrika gewerkt aan het formuleren van een officiële armoedegrens. Samen met een van mijn Zuid-Afrikaanse promovendi hoop ik een deel van Ravallions onderzoek⁶ naar de theoretische en empirische fundering van armoedegrenzen te herhalen voor deze nieuwe Zuid-Afrikaanse armoedegrens.

Neem het probleem van het vergelijken van armoede in stedelijke gebieden en armoede op het platteland. Laten we aannemen dat we uit de LSMS, de enquête naar levensomstandigheden, voor een steekproef van stads- en plattelandsgezinnen, een overzicht hebben gekregen van hun consumptie in de laatste week of maand. Om de consumptie van verschillende gezinnen vergelijkbaar te maken moeten we de totale waarde van de consumptie bepalen. Daarvoor kunnen we niet zomaar de prijzen gebruiken die gezinnen hebben betaald - als ze de consumptiegoederen gekocht hebben - of die gelden in de buurt waar ze wonen als ze hun eigen productie consumeren. Dat zou tot kunstmatige verschillen leiden. Hetzelfde consumptiepakket zou voor het ene gezin een andere waarde hebben dan voor het andere. Voor het waarderen van de consumptie moet we dus prijzen gebruiken die min of meer representatief zijn voor het hele land. Het vinden van representatieve prijzen is ook weer zo'n probleem waarvoor geen perfecte oplossing bestaat, maar gelukkig zijn economen en statistici hier in de loop van vele decennia met acceptabele oplossingen voor de dag gekomen. Moeilijker is dat het consumptiepatroon van gezinnen op het platte land en in de stad sterk verschilt. Gezinnen in de stad consumeren bijvoorbeeld kwalitatief beter voedsel dan gezinnen op het platteland: hun calorieën zijn als het ware duurder. Zou je nu de armoedegrens baseren op het binnenkrijgen van voldoende calorieën (wat heel gebruikelijk is) dan zou alleen daardoor al de armoedegrens in de stad hoger liggen dan op het platteland. Maar dat zou geen rekening houden met het hogere nut dat de stadsbewoner uit beter voedsel ontleent, en zoals hierboven is aangegeven, zou je de armoedegrens het liefst in termen van nut definiëren. Opnieuw een situatie waar de empirische armoede-onderzoeker keuzes moet maken die tot concrete uitkomsten leiden, waarbij hij of zij zich zo goed mogelijk probeert te verantwoorden ten opzichte van het theoretische ideaal. U ziet, het idee van een armoedegrens is eenvoudig genoeg, maar zoals de Engelsen zeggen: *the devil is in the details*. En het onderwerp is het waard om er tot in de details in door te dringen. Armoede en armoedebestrijding behoren tot de grote vraagstukken van deze tijd en het uitwerken van

⁶ Zie bijvoorbeeld Ravallion en Lokshin (2006).

armoedebeleid vraagt om kwalitatief hoogwaardige statistieken, zeg maar: “numbers”.

Wanneer de precieze details naar beste eer, geweten, en vooral kunnen, zijn ingevuld kunnen de gegevens worden verzameld en uiteindelijk komen de gegevens binnen voor analyse, zodat antwoord gegeven kan worden op de enige minuten geleden gestelde vraag “Welk percentage van de bevolking leeft onder de armoedegrens?”. Dat antwoord is niet zo precies. Bijvoorbeeld in het geval van een LSMS uit 1998 onder Vietnamese gezinnen⁷ valt naar schatting 36% van de bevolking onder de Vietnamese armoedegrens, met een standaardfout van 1,7%. Dat betekent dat je met tamelijk grote zekerheid kunt zeggen dat het werkelijke percentage onder de armoedegrens ligt tussen 32,6% en 39,2%. De reden voor deze nogal ruime slag om de arm is dat een onderzoek naar levensomstandigheden tijdrovend is (voor enquêteur en geënquêteerde) en kostbaar. Typisch is minder dan 1 op de duizend huishoudens vertegenwoordigd in de steekproef (in Vietnam 6000 huishoudens op een totaal van 16 miljoen, dus ongeveer 1 huishouden per 2500). Bovendien zijn de steekproeven geclusterd. Er blijft daarom nogal wat statistische variatie over. Die onzekerheid kan betekenen dat trends in armoede pas na geruime tijd duidelijk worden. Als uit de volgende LSMS bijvoorbeeld blijkt dat het armoedepercentage naar schatting 34% is (twee punten minder dus), dan kan toch niet uitgesloten worden dat armoede is gestegen. Het zou heel goed kunnen dat de 36% uit het eerdere onderzoek een overschatting was, en de 34% uit het latere onderzoek een onderschatting.

Een ander probleem is dat één armoedestatistiek voor het hele land niet erg informatief is voor armoedebeleid. Politici en andere betrokkenen willen weten waar armoede geconcentreerd is om gericht beleid te kunnen ontwikkelen. Een LSMS enquête naar levensomstandigheden komt enigszins tegemoet aan die behoefte: meestal is het ook mogelijk representatieve armoedeschattingen te geven voor delen van de bevolking. Er zijn aparte armoedestatistieken voor de stedelijke en de plattelandsbevolking en vaak kunnen armoedecijfers worden gegeven op provincieniveau. Toch is dat meestal niet genoeg en een deel van mijn eigen onderzoek van de afgelopen tien jaar is gewijd geweest aan het ontwikkelen van methoden om meer gedetailleerde armoedestatistieken te kunnen geven. Bij dit onderzoek zijn veel onderzoekers actief, vooral afkomstig van de Wereldbank. Het project

⁷ World Bank (2001).

staat bekend als *poverty mapping*, letterlijk: het in kaart brengen van armoede, en de methode is inmiddels toegepast in tientallen ontwikkelingslanden.⁸ Ik zal u de duivelse details besparen, maar de methode komt erop neer dat we tot meer gedetailleerde armoedeschattingen kunnen komen door de informatie uit een LSMS enquête te combineren met de informatie uit een volkstelling. De precisie die we zo kunnen bereiken bij armoedeschattingen op districtniveau of lager is vergelijkbaar met de precisie die voor een provincie bereikt kan worden met alleen een LSMS enquête. Een bonus van de methode is dat de precisie van de armoedeschattingen op nationaal en provincieniveau er ook aanzienlijk mee verbeterd kan worden.

Poverty mapping kan ook worden gebruikt voor andere zaken dan armoede. Zo is de methode ook gebruikt voor gedetailleerde statistieken over ondervoeding bij kinderen. Ik wil hier een toepassing laten zien op het gebied van economische ongelijkheid in Zuid-Afrika, om precies te zijn de ongelijkheid van consumptieve bestedingen door individuen en groepen. De verdeling van inkomens en consumptie in Zuid-Afrika hoort tot the top tien van de meest ongelijke in de wereld.⁹ Op basis van theoretisch en empirisch onderzoek zijn veel economen van mening dat een grote ongelijkheid schadelijk is voor ontwikkeling en groei. Eén van de redenen is dat ongelijkheid de sociale cohesie kan verminderen en kan leiden tot meer misdaad.¹⁰ Het ligt voor de hand dat het vooral de effecten van *plaatselijke* ongelijkheid zijn die een rol zouden kunnen spelen. In dat geval verwachten we bijvoorbeeld dat plaatsen met een grote ongelijkheid ook plaatsen zijn met meer misdaad. Dit is onderzocht¹¹ door Gabriel Demombynes en Berk Özler van de Wereldbank, gebruikmakend van een armoedekaart voor Zuid-Afrika.¹² De onderzoekers berekenden ongelijkheid voor elk van de jurisdicties van politieposten in Zuid-Afrika en vergeleken die met misdaad-statistieken. De figuur hieronder geeft het verband tussen de twee in een grafiek. Op de horizontale as staat ongelijkheid¹³ en op de verticale as het

⁸ De methode wordt beschreven in Elbers, Lanjouw en Lanjouw (2003).

⁹ Zie bijvoorbeeld UNDP (2007), Tabel 15, p. 281.

¹⁰ Er zijn ook aanwijzingen dat ongelijkheid gezondheidsproblemen veroorzaakt (Wilkinson, 1983; maar zie Deaton, 2003, voor een kritiek). Case (2004) laat voor Zuid-Afrika een verband zien tussen *niveau* (dus niet relatieve verdeling) van inkomen en gezondheid.

¹¹ Demombynes en Özler (2005).

¹² Alderman *et al.* (2000).

¹³ In termen van Theils T_0 index (gemiddelde logaritmische afwijking--*mean log deviation*). Er is ook een sterk verband met het gemiddelde inkomen in een politiepost.

aantal inbraken per 10.000 inwoners. Iedere stip is een politiepost. U ziet misschien maar een zwak positief verband tussen ongelijkheid en inbraken, maar daarbij moet u zich realiseren dat de verticale as een logaritmische schaal heeft: één streepje hoger betekent hier tien keer zoveel inbraken. Bij dit soort onderzoek wordt overigens ook rekening gehouden met het effect van andere factoren dan ongelijkheid, zoals het gemiddeld bestedingsniveau in een locatie. Demombynes en Özler vonden een sterk verband tussen ongelijkheid en vermogensdelicten: 10% meer ongelijkheid in de buurt van een politiepost gaat gepaard met 6% meer inbraken.

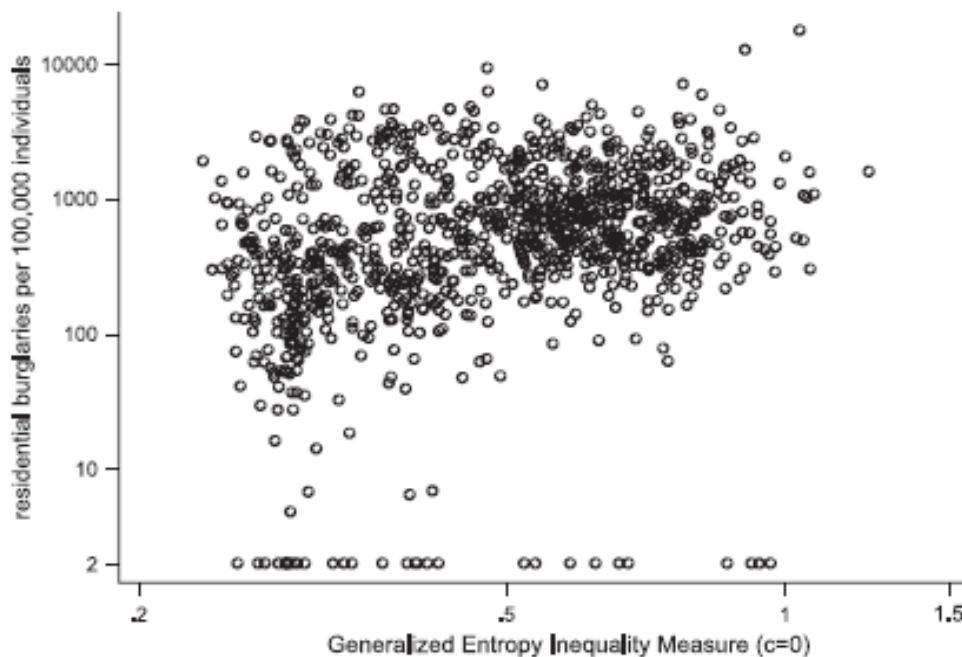

Fig. 1. Inequality and residential burglaries per capita. Both variables are in logarithms. Observations where residential burglaries were equal to zero have been replaced by the smallest values in the sample.

Daarmee is natuurlijk niet aangetoond dat ongelijkheid een van de *oorzaken* van vermogensdelicten is. Dat vergt een ander soort gegevens. Anderzijds zijn de resultaten aansprekend genoeg om verder onderzoek te doen naar de rol van plaatselijke ongelijkheid en bij het beleid van plaatselijke overheden in de gaten te houden wat het effect is op economische ongelijkheid. Terugkerend naar het thema van deze oratie, “de juiste maat”: om de vraag naar het verband tussen ongelijkheid en criminaliteit te bestuderen hebben we een maatstaf nodig van plaatselijke economische ongelijkheid en met behulp van *poverty mapping* technieken hebben de onderzoekers die maatstaf kunnen vinden.

Het onderzoek naar het verband tussen criminaliteit en ongelijkheid kon profiteren van de beschikbaarheid van een armoedekaart van Zuid-Afrika,

waaraan een van de auteurs zelf had meegewerkt. Hij had de beschikking over de gegevens en berekeningen op het meest gedetailleerde niveau, zodat hij ze naar eigen behoefte kon groeperen, wat handig is bij het zoeken naar de juiste maat. In dit geval waren ongelijkheidstatistieken nodig op het niveau van een politiepost, dat wil zeggen informatie over *ruimtelijke* verschillen in economische ongelijkheid. Minstens zo interessant is het te kijken naar etnische verschillen in ongelijkheid voor het bestuderen van vragen als: hoe sterk is de ongelijkheid tussen etnische groepen, en zijn er grote verschillen in de ongelijkheid binnen de verschillende etnische groepen?

Er bestaan formules om de totale ongelijkheid in een land te splitsen in de ongelijkheid die bestaat tussen groepen onderling, en ongelijkheid binnen de eigen groep.¹⁴

[totale ongelijkheid = ongelijkheid tussen groepen + ongelijkheid binnen groepen]

Men zou misschien verwachten dat toepassing van de formule voor Zuid-Afrika laat zien dat er vooral grote ongelijkheid is *tussen* de verschillende etnische groepen en dat de ongelijkheid binnen de groepen van minder belang is, maar dat is niet zo. Zie de tabel hieronder, genomen uit een artikel waar ik zelf aan heb meegewerkt.¹⁵

No. of groups	No. of groups	Inequality between groups (%)	Inequality between groups Revised (%)
White/Non-white	2	27.1	79.6
African/non-African	2	28.5	49.9
Racial groups	4	33.3	56.4
Racial groups and language	20	36.2	37.4

Source: Demombynes and Özler (2005)

De Tabel laat de ongelijkheid tussen groepen zien voor verschillende indeling in groepen. Het aantal groepen staat in de tweede kolom. Kolom 3 geeft het percentage van de ongelijkheid die volgens de gebruikelijke formule kan worden toegeschreven aan ongelijkheid tussen de groepen. (De

¹⁴ Exacte formules bestaan voor de Generalized Entropy groep van ongelijkheidsmaten (Cowell, 1980). Voor andere ongelijkheidsmaten zijn benaderende formules beschikbaar.

¹⁵ Elbers *et al.* (2008), Tabel 3.

rest van de ongelijkheid is dus toe te schrijven aan ongelijkheid *binnen* de groep.) Volgens de eerste regel van de Tabel komt bijvoorbeeld slechts 27% van de ongelijkheid door ongelijkheid tussen blanken en niet-blanken. Verreweg de grootste bijdrage komt van ongelijkheid binnen deze twee groepen. Het is waar dat ook binnen de niet-blanke bevolking in Zuid-Afrika grote ongelijkheid bestaat, maar volgens de onderzoekers geeft de 27% een misleidend beeld van de ongelijkheid tussen groepen. Bij de bestaande verdeling van consumptie-uitgaven is het namelijk onmogelijk dat de ongelijkheid tussen groepen volgens de formule 100% wordt. De 27% moet daarom niet vergeleken worden met een theoretische bovengrens van 100%, maar met een lager percentage. Het percentage dat de onderzoekers voorstellen is de maximale ongelijkheid tussen groepen die je zou kunnen krijgen door de inkomens van individuen te herverdelen. Stelt u zich voor dat we het inkomen van iedere Zuid-Afrikaanse burger afpakken en aan een ander geven en wel zo, dat de ongelijkheid tussen de blanke en niet-blanke bevolkingsgroepen zo groot mogelijk wordt. Aan de totale inkomensongelijkheid verandert op deze manier niets, want we hebben dezelfde verzameling inkomens voor en na de herverdeling. Wanneer we het in kolom 3 berekende percentage van 27% vergelijken met de maximaal bereikbare ongelijkheid tussen de twee groepen, krijgen we het resultaat in de vierde kolom. Daaraan is te zien dat de ongelijkheid tussen blanken en niet-blanken bijna 80% is van wat maximaal mogelijke zou zijn. Een waarde van 100% zou hier betekenen dat de armste blanke meer consumeert dan de rijkste niet-blanke. De gevonden waarde van 80% is minder extreem maar betekent wel dat er nauwelijks overlap is van de uitgaven aan consumptie van de twee groepen. De grote meerderheid van de niet-blanken heeft minder te besteden dan de grote meerderheid van de blanken. Veel meer dan de 27% is de 80% een juiste maat voor de bevoorrechte positie van de blanke bevolking in Zuid-Afrika, die een rechtstreekse erfenis is van de periode van apartheid. Hij geeft ook beter de omvang weer van de problemen die moeten worden overwonnen om tot verzoening tussen de bevolkingsgroepen te komen, want, zoals Aartsbisschop Tutu heeft benadrukt, bij verzoening kunnen de materiële verschillen in welvaart niet buiten beschouwing worden gelaten.

Plannen

De Desmond Tutu leerstoel heeft als onderwerpen Jeugd, Sport en Verzoening. Het onderzoek naar armoede en economische ongelijkheid is

van rechtstreeks belang voor het proces van verzoening en ik hoop aan dat onderzoek actief bij te dragen, in samenwerking met collega's en promovendi uit Zuid-Afrika, onder meer gebruik makend van een nieuwe enquête naar levensomstandigheden waarvan de resultaten volgens planning eind 2010 zullen verschijnen.¹⁶

Wat het onderwerp Jeugd betreft zijn er concrete plannen voor een promotie-onderzoek naar de efficiëntie en de effectiviteit van het onderwijsstelsel in Zuid-Afrika. De kwaliteit van het onderwijs in Zuid-Afrika heeft internationaal een slechte naam; de uitkomsten zijn zelfs slechter dan die van veel landen met een lager gemiddeld inkomen. Ook hier is weer sprake van een etnische dimensie van het probleem, waarbij rijke voormalig blanke scholen de beste uitkomsten hebben. Anderzijds is de kwaliteit van het onderwijs in voormalig zwarte scholen sinds het afschaffen van de apartheid niet verbeterd.¹⁷ Vanzelfsprekend raakt dit de belangen van de Zuid-Afrikaanse jeugd rechtstreeks en het onderstreept het belang van onderzoek dat gericht is op verbetering van het onderwijs in Zuid-Afrika. Overigens kunnen we bij dit onderzoek vruchtbaar gebruik maken van de expertise die hier in Amsterdam, aan de VU, maar ook aan de UvA, bestaat op het gebied van onderwijs economie.

Vooralsnog bestaan er geen concrete plannen voor onderzoek op het gebied van Sport waar ik bij betrokken zal zijn, al zijn er contacten met personen en organisaties die het organiseren van teamsport combineren met voorlichting op het gebied van seksualiteit en kennis op het gebied van HIV/Aids. Het onderzoek op dit terrein zou zich kunnen richten op het vaststellen van de effectiviteit van deze activiteiten vergeleken met andere vormen van voorlichting. Maar zoals gezegd bevinden deze plannen zich nog in een oriënterende fase.

Tot besluit

Meneer de Rector, geachte aanwezigen, voor ik deze rede afsluit wil ik graag nog enige woorden van dank uitspreken. Het is een eer om een leerstoel te bezetten die de naam van Desmond Tutu draagt, maar ook een last, want met de naam komen ook hoge verwachtingen. Ik ben het College van

¹⁶ De Living Conditions Survey 2008/2009, uitgevoerd door Statistics South Africa.

¹⁷ Van der Berg (2008).

Bestuur en de Faculteit der Economische Wetenschappen en Bedrijfskunde van de Vrije Universiteit zeer erkentelijk dat ze mij hebben willen benoemen op deze leerstoel, daarmee aangevend te vertrouwen dat ik zulke verwachtingen ook waar zal maken. Ik wil verder graag de medewerkers van SAVUSA, *South Africa - VU University - Strategic Alliances*, bedanken voor al het werk dat ze hebben gedaan om de Desmond Tutu leerstoelen mogelijk te maken en hun nog altijd doorgaande dagelijkse ondersteuning. Ik wil van hen in ieder geval Harry Wels, Saskia Stehouwer en Neeria Oostraa noemen. De medewerkers van de Faculteit der Economische Wetenschappen en Bedrijfskunde, en dan in het bijzonder de afdeling *Economics*, wil ik bedanken voor het creëren van een inspirerende en stimulerende omgeving die het mogelijk maakt me te concentreren op de kerntaken van onderwijs en onderzoek. Dat geldt zelfs nog sterker voor de groep ontwikkelingseconomen binnen de afdeling *Economics*, om de sport er toch nog een beetje bij te halen in de vorm van een cliché: dat ik hier sta is toch vooral ook een teamprestatie.

Een speciaal woord van dank wil ik richten tot de vele collega-onderzoekers met wie ik heb samengewerkt in het *poverty mapping* project, ook al zijn ze er niet. Mijn succes heeft rechtstreeks te maken met het succes van dat project en dat succes was onmogelijk geweest zonder de bijdragen van anderen. In het bijzonder wil ik noemen Peter Lanjouw van de Wereldbank, en zijn voormalige echtgenote Jenny Lanjouw, die vier jaar geleden helaas overleden is.

Een zeer speciaal woord van dank ook naar mijn promotor Jan Willem Gunning, collega nu: je hebt me lang geleden naar de VU gehaald en steeds een enorm vertrouwen in me gesteld. Ik ben je daarvoor zeer erkentelijk. Het is een dagelijks plezier om met je samen te werken en ik hoop dat we die samenwerking de komende jaren zullen voortzetten.

Op uitdrukkelijk verzoek van mijn partner Tilleke zal ik haar niet bedanken in deze rede. Toch vind ik het fijn dat zij hier, met Mathijs en Jonathan en zoveel anderen, familie en vrienden, aanwezig is.

Tot slot een woord aan de studenten en promovendi waarmee ik dagelijks te maken heb. We zijn als ontwikkelingseconomen aan de VU in de gelukkige omstandigheid dat we zeer goede masterstudenten en promovendi aantrekken uit alle delen van de wereld. Het is werkelijk een voorrecht om

met en aan zulke talenten te mogen werken en het doet me iedere dag weer beseffen wat een geweldige werkplek deze universiteit is.

Ik heb gezegd.

Referenties

- Alderman, Harold, Miriam Babita, Jean O. Lanjouw, Peter Lanjouw, Nthabiseng Makhatha, Amina Mohamed, Berk Özler, and Olivia Qaba (2000). "Combining census and survey data to construct a poverty map of South Africa". In: *Measuring Poverty in South Africa* (2000). Pretoria: Statistics South Africa. Hoofdstuk 2, p5-52.
- Buiter, Willem (1980). "The macroeconomics of Dr Pangloss: A critical survey of the new classical macroeconomics". *The Economic Journal*, 90, p34-50.
- Case, Ann (2004). "Does Money Protect Health Status? Evidence from South African Pensions". In: David A. Wise (2004). *Perspectives on the Economics of Aging*. University of Chicago Press, Hoofdstuk 7, p287-311.
- Chander, Ramesh, Christiaan Grootaert, and Graham Pyatt (1980). "Living standards surveys in developing countries". LSMS Working Paper 1. Washington DC: The World Bank.
- Cowell, F.A. (1980a). "Generalized entropy and the measurement of distributional change". *European Economic Review*, 13, p147-159.
- Deaton, Angus (2003). "Health, Inequality, and Economic Development". *Journal of Economic Literature*, 41, p113-158.
- Demombynes, Gabriel en Berk Özler (2005). "Crime and local inequality in South Africa". *Journal of Development Economics*, 76, p265-292.
- Elbers, Chris, Jean O. Lanjouw, and Peter Lanjouw (2003). "Micro-Level Estimation of Poverty and Inequality". *Econometrica*, 71, p355-364.
- Elbers, Chris, Peter Lanjouw, Johan Mistiaen, and Berk Özler (2008). "Reinterpreting Between-Group Inequality", *Journal of Economic Inequality*, 6, p231-245.
- Jacobs, Bas, and Ruud de Mooij (2009). "De marginale kosten van publieke fondsen zijn gelijk aan één". *ESB*, 94(4567), p532-535.
- Statistics South Africa (2008). *General Household Survey 2008*.
- Olson Jr., Malcur (1996). "Big bills left on the sidewalk: Why some nations are rich, and others poor". *Journal of Economic Perspectives*, 10, p3-24.
- Popper, Karl (1959). *The logic of scientific discovery*. London: Hutchinson & Co.
- Ravallion, Martin (1992). "Poverty comparisons: A guide to concepts and methods". LSMS Working Paper 88. Washington DC: The World Bank.
- Ravallion, Martin, and Michael Lokshin (2006). "On the Consistency of Poverty Lines" (with Michael Lokshin) in *Poverty, Inequality and Development: Essays in Honor of Erik Thorbecke*, edited by Alain de Janvry and Ravi Kanbur, Springer, 2006.
- Van der Berg, Servaas (2008). "How Effective Are Poor Schools? Poverty and Educational Outcomes in South Africa". CEGE Discussion paper 69, Goettingen.
- Wilkinson, Richard G. (1989). "Class mortality differentials, income distribution and trends in poverty 1921-1981". *Journal of Social Policy*, 18, p307-35.
- World Bank (2001). "Vietnam Living Standards Survey (VLSS), 1997-1998: Basic Information". Mimeo, Poverty and Human Resources Division, April 2001. Washington DC: The World Bank.

Summary

Looking for the right measurement

In his inaugural lecture, Chris Elbers will be 'looking for the right measurement' for doing research in developing countries. Such measurements, like statistics on poverty and inequality, are important for formulating policies and for establishing priorities, but can also enable one to keep a close eye on developments. The Millennium goals are a good example. Elbers emphasizes that the right measurement requires a thorough theoretical and empirical basis. He disagrees with the some economists' penchant to draw conclusions - that are highly relevant for policymaking - from mere theoretical considerations: empirical research should not be omitted.

In his inaugural lecture, Elbers will discuss some examples from the fields of development economics in which he himself is active. He will also speak about the highly unequal distribution of wealth in South Africa, especially about the ethnic profile of inequality and the relationship between inequality and personal security. Again it will be stressed that the results of empirical research have an important extra value *vis-à-vis* theoretical research. Finally, Elbers will look ahead at his collaboration with fellow economists in South Africa.

Chris Elbers

Professor Chris Elbers is de Desmond Tutu leerstoelhouder voor de Faculteit der Economische Wetenschappen en Bedrijfskunde. Hij studeerde econometrie en wiskundige economie aan de Universiteit van Amsterdam en behaalde zijn doctorstitel aan de Vrije Universiteit. Sinds 1984 is Elbers lid van de Development Research Group van de afdeling Economie van de VU en sinds 1994 is hij universitair hoofddocent aan dezelfde universiteit. De Development Research Group richt zich op toegepast micro-economisch onderzoek in ontwikkelingslanden, vooral landen in sub-Sahara Afrika. Chris Elbers is een *fellow* van het European Union Development Network (EUDN), het Tinbergeninstituut, en het Amsterdam Institute for International Development (AIID). Zijn belangrijkste onderzoeksactiviteiten spelen zich af op het gebied van armoede-metingen en impact evaluatie.

Desmond Tutu Programma (DTP)

Het Vrije Universiteit Amsterdam Desmond Tutu Programma (DTP) ging op 4 december 2008 feestelijk van start met een ceremonie waarin Aartsbisschop Em. Desmond Tutu zelf het publiek toesprak. Tijdens deze ceremonie werden de vier Desmond Tutu Professoren geïnstalleerd. Het DTP richt zich op de thema's Jeugd, Sport en Verzoening. Het doel van het programma is om de samenwerking tussen de Vrije Universiteit Amsterdam en haar zes Zuid-Afrikaanse partneruniversiteiten te versterken, en tegelijkertijd bij te dragen aan *capacity building* op Zuid-Afrikaanse campussen. Vier faculteiten zullen een Desmond Tutu leerstoel huisvesten voor een beginperiode van vijf jaar: de Faculteit Sociale Wetenschappen (FSW), de Faculteit der Economische Wetenschappen en Bedrijfskunde (FEWEB), de Faculteit der Bewegingswetenschappen (FBW), en de Faculteit Godgeleerdheid (FGG).

De houders van de Desmond Tutu Leerstoel zullen een bijdrage leveren aan de academische samenwerking tussen Nederland en Zuid-Afrika middels de (gezamenlijke) begeleiding van Zuid-Afrikaanse PhDs, het lesgeven aan BA en MA studenten en het doen van onderzoek, voornamelijk, maar niet uitsluitend, samen met de zes partneruniversiteiten in Zuid-Afrika waarmee de VU een Memorandum of Understanding (MoU) onderhoudt op institutioneel terrein. Voor meer informatie, zie www.savusa.nl.